

УДК 94(477.61) «1932/1933»

М.Т. Вихватенко

**НАСЛІДКИ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РОКІВ
НА СТАРОБІЛЬЩИНІ**

В статті розглядаються питання наслідків Голодомору на Старобільщині. Викладено думку про необхідність розширення часових рамок дослідження Голодомору на Старобільщині до 1928 р., оскільки підґрунтям тих трагічних подій слугувала недалекоглядна економічна політика радянської влади на той час. Наведені у роботі документи свідчать про те, що в багатьох районах України, зокрема на Старобільщині, голод вирував вже у 1930 р. Показана роль репресивних органів, місцевих органів влади, партійного керівництва у подіях на Старобільщині у 1928-1933 рр.

Зазначено, що на сьогодні у вітчизняній науці існує проблема в розширенні й доповненні фактологічної бази Голодомору. Необхідно продовжити пошук архівних документів стосовно проблем Голодомору, адже практично не дослідженими залишаються ці проблеми на регіональному рівні.

Ключові слова: Голодомор, колгосп, колективізація, репресивні органи, Старобільщина, хлібозаготівля.

У 2015 р. світова спільнота вшануватиме пам'ять мільйонів загиблих у страшні часи Голодомору 1932-1933 рр. За історичним виміром 82 ріки – не дуже великий проміжок часу. І хоча в Україні вже виросло нове покоління людей, які не знають страхіть голоду, пам'ять про ті події не згасне у віках.

На жаль, і до сьогодні ведуться постійні дискусії деякими науковцями, політиками, які стосуються не лише Голодомору-геноциду, а й навіть факту голоду в Україні у 1932-1933 рр. За останні роки було відкрито й систематизовано десятки тисяч архівних документів, що підтверджують і доводять факт Голодомору в Україні.

Над цією проблемою працювало багато вчених з різних країн. Справжній прорив у дослідженні обставин, причин, наслідків Голодомору відбувся після набуття Україною незалежності. Значну увагу питанням Голодомору приділяли такі відомі вчені, як В. Толочко, Ю. Шаповал, С. Кульчицький, М. Панчук, В. Савельєв, Р. Пиріг, В.Сергійчук та ін.

Актуальність досліджень питань Голодомору з роками лише зростає. На жаль, багато живих свідків цих подій ідуть із життя, з роками зменшується і документальна база. Існує проблема в розширенні й доповненні фактологічної бази Голодомору. Необхідно продовжити пошук архівних документів стосовно проблем Голодомору. Практично не дослідженими залишаються ці проблеми на регіональному рівні.

Мета статті – дослідити причини та наслідки Голодомору на Старобільщині (на підставі архівних документів, в тому числі нових документів з архіву ФСБ Росії).

Під назвою «Старобільщина» маємо на увазі територію в межах Старобільського округу, який існував з 1923 по 1930 рр., та з 1933 по 1938 р. До складу округу входило на той час 11 районів.

Дослідженнями Голодомору на Луганщині займався багато вчених. Серед них слід відзначити працю М. Старовойтого «Голодомор на Луганщині 1932-1933 роки», збірку спогадів учасників тих подій «Врятована пам'ять» (упорядник І. Магрицька), працю С. Блендова «Голодомор у Донбасі (1932-1933 рр.)» та ін.

На нашу думку, необхідно розширити часові межі дослідження Голодомору на Старобільщині, і почати з 1928 р., оскільки вважаємо, що підґрунтям

тих трагічних подій слугувала безглузда економічна політика влади на той час. Під час розгортання нової економічної політики вже у 1928 р., коли стався недорід зерна, розгорілася найгостріша криза хлібозаготівель. Саме в цей час «питання про кулака» перейшло з площини політичних дискусій у площину конкретних дій з боку органів влади. Дефіцит зерна у січні 1928 р. складав 2,6 млн. т. Протягом вирішального 1929 р., в липні якого були введені обов'язкові планові завдання хлібоздачі, ані «хлібна», ані «селянська» проблеми не були вирішені. Вже взимку 1928-1929 рр. запровадили обмежені норми споживання хліба [9]. Починаючи з 1929 р. примусові заходи відносно селянства стали застосовуватися значно ширше й жорсткіше. Офіційні 3,9 % «кунацьких» господарств фізично не могли забезпечити виконання плану заготівлі зерна, тому місцеві органи влади ставали на шлях терору. У відповідь на ці дії селяни чинили опір. Не оминули ці події і Старобільщину.

У липні 1929 р. в селі Байдівка Старобільського району після того, як у сім'ї Хамчич за борги по хлібоздачі описали майно, селяни, озброївшись вилами, колами не пустили до дворів комісію сільради. Опір було придушено загоном районної міліції. Всі винуватців заворушень було засуджено.

За постановою окружного прокурора від 10 липня 1929 р. обвинувальний вирок Старобільського окружного відділу ДПУ було затверджено. 15-16 жовтня 1929 р. надзвичайною сесією Старобільського окружного суду М. Хамчич та М. Шаповаленко засуджені до позбавлення волі на 1 рік кожний із виселенням за межі Старобільського округу строком на 3 роки, М. Буркова, Р. Генко, І. Корочинський, В. Сорока, А. Хамчич, І. Хамчич засуджені до позбавлення волі на 1 рік кожний, Г. Кулачка – до 6 місяців позбавлення волі. Всі вони не були реабілітовані [23].

За участь у подібних виступах у лютому 1930 р. було розстріляно М. Живаго з села Новоборова. За вказівками зверху місцеві сільради поділили селян на кулаків першої, другої, третьої категорії та підкулачників. Сім'ї кулаків першої та другої категорії виселяли з території України, третьої категорії – виселяли за межі села на ярки. Зі станції Сватове відправлялися поїзди з розкулаченими селянами на північ Росії.

Вже у лютому 1930 р. зі Старобільського району було вивезено 168 сімей кулаків [8]. Близько зі 600 сіл Старобільського округу було виселено з кожного від 12 до 27 сімей. Під шаленим тиском влади селяни змушені були вступати до колгоспів. Навесні 1930 р. колективізували більше половини господарств [21].

На сьогодні, коли значну частину документів голодомору розсекречено, можна (хоча і в неповному обсязі), дослідити ту страшну трагедію, яка вирувала на Старобільщині. Нами було досліджено значну кількість документів тих часів, які під грифом «цілком таємно», зберігалися в різних архівних установах, зокрема у Центральному архіві ФСБ РФ. Ці документи свідчать, що вже влітку 1930 р. 17 округів України були охоплені продовольчими труднощами, а у деяких районах ці труднощі прийняли гостру форму голоду, про що говориться у доповідній записці інформаційного відділу ГПУ УРСР до ГПУ СРСР «Про продовольчі труднощі на Україні» [10]. У Старобільському окрузі, в селі Єпіфанівці, бідняки і середняки харчувалися хлібом зі значним відсотком домішок жолудів, лободи та інших сурогатів. У селах Боровеньки, Няньчино селяни від голоду пухли, поширювалися антиколгоспні настрої.

У червні 1930 р. через продовольчі труднощі у багатьох районах розпочалися масові селянські виступи. Найбільш гострі виступи відбулися у Луганському та Старобільському округах [11]. У доповідній записці «Про продовольчі труднощі на Україні» міститься 18 аркушів додатку, в якому детально описано всі страхоття, які відбувалися в цей період в Україні, значну частину при-

свячено саме Старобільському округу як одному з більш постраждалих. Наведемо мовою оригіналу лише деякі факти: «В селі Целуйково, Белокуракинського району голодає до 50 % населення. В селі Рудово, вищеуказанного району голодає до 600 чоловік. В селі Белокуракино більша група крест'ян, собравшись возле кооператива, обшуджая вопрос о продовольственных затруднениях, пришла к общему мнению, что «во всем виновата хлебозаготовка». Так, Рогозянова-беднячка говорила: «Прошлой осенью мы активно выполняли требования власти. Отдали свой хлеб и помогали его искать у кулаков... сейчас мы голодные, муки нам не дают... пусть попробуют приехать к нам за хлебом – они посмотрят, что издеваться над крестьянами долгое время нельзя».

По всем сельсоветам Мостковского района фиксируется недостаток хлеба. Нуждается в продовольствии более 5000 хозяйств. Наряды, выданные на хлеб для нуждающихся в отдельных селах Мостковского района, не удовлетворяют спроса. В селі Барькино зареєстрований випадок, коли бідняк Сизьких приніс в сільсовет шматок хліба, котрий був испечен из примеси устюгов на 95%.

В селі Шульгинке, Старобельського району испытывает нужду в хлебе 1200 человек. В Чмировском сельсовете нуждается в хлебе 300 человек. В селі Верхня Покровка, Старобельського району, в коммуне ім. Буденного наблюдается голодовка. Члены коммуны по 10 дней не имеют хлеба. В таких условиях о работе в поле не приходится говорить, так как колхозники отказываются от нарядов. В селі Тецком, Старобельського району, члены артели подают заявления о выходе оттуда на почве продзатруднений. В селі Лиман, количество голодающих колхозов с каждым днем увеличивается.

В некоторых коллективах продовольствием удовлетворяется всего 50% нуждающихся. Имеются факты выхода бедняков из колхозов.

Между членами коллективов идут ссоры на почве продзатруднений. В хуторе Сеньково, Беловодского района, в сельсовет приходят десятки крестьян за хлебом. В сельсовете группы мужчин и женщин сидят с пустыми мешками и говорят: «Спасите нас, ведь вы же забрали у нас хлеб. Мы не хотим сдыхать с голоду... рабочие пьянствуют и едят добытый нами хлеб, а мы голодаем».

В некоторых селах Меловского района положение с питанием признано угрожающим. Большинство середняцких хозяйств этих населенных пунктов, голодая, едят суррогаты. Имеются заболевания на почве голода»[12].

В Україні з 1931 р. по березень 1932 р. пройшли масові виступи селян проти дій влади. Всього зареєстровано 257 виступів, в яких взяли участь 23039 осіб. Апогеєм селянських бунтів став голодний березень 1932 р., коли відбулося 180 виступів селян, в яких взяло участь 16602 осіб [23, с. 142]. Зрозуміло, що влада у відповідь на виступи селян проводила широкомасштабні акції по знешкодженню ворогів народу. Лише за серпень – листопад 1932 р. у зв'язку із хлібозаготівлею було засуджено 21197 осіб.

У доповідній С. Редеса С. Косиору «Про заходи по проведенню оперативного натиску на кулацько-петрюлівські та контрреволюційні елементи» зазначено: «У листопаді 1932 р. було заплановано до ліквідації 3425 чоловік у 243 районах України, які за агентурними розробками були членами контрреволюційних організацій». У Білодзькому районі розкрито контрреволюційну діяльність Української повстанської організації молоді та сільських учителів під назвою «Братерство Визволення Пригноченого Народу України», у Біловодському районі – молодіжну контрреволюційну терористичну організацію – «Спілка визволення студентів» [26].

Не лише прості селяни організували опір владі, а й значна кількість партійних, господарчих керівників не підтримували дії центральної влади.

Про це свідчить супровідний лист голови ДПУ УРСР С. Реденса до генерального секретаря ЦК КП(б)У С. Косіора із зверненням про ставлення партійців і комсомольців на селі до хлібозаготівель (ГДА СБ України. – Ф. 16. – Оп. 25. – Спр. 3. – Арк. 3). У 1932-1933 рр. виступи партійних, господарчих керівників відбувалися у Сватівському, Міловському, Старобільському районах.

Зафіксовано висловлювання заступника Старобільського райвиконкому Недельченко: «План не реален, заберут все. В стране нет правды, а у нас в районе тем более. Уйду из партии и пойду бить молотом. План навязали, нужно сплочение честных людей – революционеров для борьбы с гадами, которые творят антисоветские дела с хлебозаготовкой» [24, с. 239].

Про голод на Старобільщині свідчить багато документів, які збереглися до цього часу. Три роки перед страшним голодом радянська влада присвятила боротьбі проти селянства. Поставивши перед собою мету перемоги колгоспного устрою на селі, влада знищила ще до голодомору сотні тисяч українців.

Починаючи з 1929 по 1932 рр., влада вела під виглядом боротьби з кулаками боротьбу з українським народом. Саме в ці роки українські села були спустошені. Наведені нами документи дозволяють говорити про те, що в багатьох районах України, зокрема на Старобільщині, голод вирував вже у 1930 р. Знищення середняків, виселення та фізичне знищення так званих «куркулів», непомірні норми здачі зерна державі, штучне прискорення створення колгоспів, – усі ці дії були фактично направлені проти народу України.

Апогею голод досяг у 1932-1933 рр., разом з тим, знаючи про становище на місцях, 11 січня 1932 р було прийнято Постанову Політбюро «О хлебозаготовках». У ній давалася вказівка – подовжити після виконання річного плану хлібозаготівлю понад плану. На місцеві потреби дозволялося залишати 40 % зерна, яке було відібрано у селян понад плану [13]. Навесні 1932 р. влада, розуміючи, що катастрофа неминуча, і в Україні нічого сіяти, оскільки вивезли все зерно, прийняла цілу низку постанов з метою допомогти селянам посівним зерном. Усі ці документи починалися цинічними словами «як виняток» виділити Україні певну кількість посівного зерна: «В виде исключения отпустить УССР семсуду ячменя 1млн. 350тыс. пуд» [14]. Цю постанову було прийнято 20 березня 1932 р., слідом виходять Постанови Політбюро «О сепмощи Украине» (26.03.1932 р., 19.04.1932 р.) [15].

У квітні того ж року Політбюро було прийнято ще дві постанови про виділення Україні зернової позики, в тому числі постанову про додаткову безвідсоткову позику колгоспам у вигляді посівного зерна [16].

Важко сказати, як вплинули на хід подій ці постанови партійного керівництва СРСР, одне безперечно, що ці заходи не вирішили проблеми голоду в Україні. Про це говорять і ті факти, що вже на початку травня, червня 1932 р. було прийнято низку рішень про постачання в Україну продовольчого зерна (Постанова Політбюро «О завозе хлеба на Украину» від 8 червня та від 16 червня 1932 р. «Об отпуске Украине хлеба, овса, кукурузы») [17]. Ситуація і надалі явно погіршувалася. На це вказує той факт, що влада пішла на неприпустимі для неї дії – закупівлю зерна за кордоном, зокрема з Персії (Постанова Політбюро «О завозе хлеба из Персии» от 28 июня 1932 г.) [18]. Продовольче зерно до України повертали навіть з портів, яке було готове до відправки за кордон (Постанова Ради Народних Комісарів № 637/157 під грифом «цілком таємно»). Документи свідчать, що ця допомога була не тільки як прояв піклування про голодуючих селян, а перш за все, це була спроба будь-яким чином захистити, утримати діючу владу.

Влітку 1932 р. кількість виступів селян проти влади значно зросла. Найбільш активно селяни виступали проти радянської влади на Донбасі, зокрема і на Старобільщині. Про це говорять факти, які наведені у спеціальному повідомленні таємно-політичного відділу Державного Політичного Управління-

ня Української РСР «Про активні антирадянські прояви на Україні, факти людожерства на підґрунті голоду» (від 29 червня 1932 р.) [19]. Тільки з серпня по листопад 1932 р. по справах з хлібозаготівлею було засуджено в Україні 21197 осіб. Для Старобільщини, як і для всієї України, 1932-1933 рр. були роковими. Війна проти українського народу завершувалася мільйонами померлих від голоду, тюрмами, таборами. З цього приводу секретар ЦК КП(б)У М. Хатаєвич сказав: «Между нашим режимом и крестьянством идет беспощадная война. Это борьба не на жизнь, а на смерть. Этот год (1933) был годом проверки нашей силы и их выносливости. Нужен был голод, чтобы показать им, кто здесь хозяин. Это стоило миллионов жертв, но колхозная система останется навеки. Мы выиграли войну» [26].

У доповідній записці секретаря Харківського обкому партії Терехова до ЦК КП(б)У «Про надзвичайне становище в окремих районах області» (1933), повідомлялося, що голод охопив 32 райони області, зокрема і Старобільський район.

У 1932-1933 рр. (за деякими даними – з 1931 р.) влада ввела так звані «Чорні дошки», які стали ще одним із знарядь радянського геноциду в Україні, невід'ємною складовою «боротьби за хліб», а, вірніше, – проти українського народу. Так звані «чорні дошки» стали найпотужнішим знаряддям з арсеналу каральних заходів комуністичного режиму. Звинувачення у «невиконанні плану» засіву або хлібозаготівель, який було заверстано нагорі і зазвичай перевищував реальні можливості селян, слугувало лише приводом для створення на селі умов, несумісних із життям, що є однією з ознак геноциду. До цих дощок потрапили с. Байдівка – Байдівської сільради, с. Новопреображене – Сватівського району, вісім артільей Біловодського району, зокрема артіль «Яковлева» [22].

У травні 1933 р. за підписами В. Молотова та Й. Сталіна вийшов секретний документ «Інструкція усім партійно-радянським робітникам та всім органам ОГПУ, суду і прокуратури» [1]. Підводячи підсумки боротьби проти кулаків, у цій інструкції зазначалося, що «... повна перемога колгоспного устрою на селі забезпечена, тепер завдання полягає в тому, щоб піти на зустріч зростаючим бажанням одноосібних селян вступати до колгоспів, де тільки вони і можуть уберегти себе від загрози зубожіння та голоду» [1, с. 441]. У інструкції також йшлося про те, що на селі змінилася ситуація і вже більше не потрібно гострих репресій, арештів, тотального виселення кулаків та підкулачників на північ. Арештами займалися керівники будь-якого рангу: голови сільрад, секретарі партійних ланок, голови колгоспів, члени правління, уповноважені з районів, не кажучи про каральні органи. Вся ця владна машина втратила відчуття міри і зупинити її було вкрай важко. Це розуміли й у Кремлі: «Незважаючи на наявність нової ситуації, яка потребує переносу усіх зусиль на масову політичну та організаторську роботу, ці товариші чіпляються за віджилі форми роботи, які вже не відповідають новій обстановці та створюють загрозу послаблення авторитету радянської влади на селі» [1, с. 443]. Очевидно, влада зрозуміла, що такими «формами» та «методами» перемоги, хоча вона була вже заявлена, на селі не досягти.

У 1933 р. від місцевих органів влади до Москви надійшли заявки на виселення більш ніж 100000 сімей куркулів, в тюрмах, крім таборів та колоній, знаходилося 800000 людей. Цікаво, що у завершальній частині ця інструкція перетворюється вже на постанову ЦК ВКП(б) та РНК СРСР, якою було передбачено зупинити масові виселення та встановлено квоту на виселення в загальній кількості – 12000 сімей, зокрема з України – 2000 сімей. До 400000 осіб установлювалася норма кількості ув'язнених у тюрмах, крім таборів та колоній. Проблему розвантаження місць позбавлення волі влада намагалася вирішити не тільки цією інструкцією (постановою).

25 травня 1933 р., коли в Україні з усією силою вирував голод, під грифом «таємно» вийшла Постанова Центральної Контрольної комісії № 3751, яка теж висвітлювала такі ж самі проблеми.

1933-1934 рр. учені називають роками невеликої відлиги від масових репресій (вона тривала до вбивства С. Кірова 1 грудня 1934 р.). На наш погляд, ніякої відлиги не було, оскільки влада винайшла нову, більш ефективну «форму» класової боротьби – Голодомор.

Знуцання над селянами під час хлібозаготівлі мали масовий характер. Пізніше їх назвали «перекручування лінії партії, зв'язаних з проведенням господарчо-політичних кампаній на селі». В інформаційному листі тимчасово виконуючого обов'язки наркома юстиції УРСР А. Приходька для секретаря ЦК КП(б)У С. Косіора про порушення законності від квітня 1932 р., говорилося, що: «Такі перекручення зафіксовано в багатьох районах, а особливо неприпустимих форм вони набрали в районах: Старобільському, Миргородському, Лохвицькому...» [2, с. 96]. У документі йшлося про те, як прокурор Старобільського району (Світненко) порушив кримінальну справу за перекручування проти голови Піщанської сільради. За це секретар РПК (Вайсблат) дав розпорядження уповноваженому ДПУ про арешт прокурора; якого також було виключено з партії.

У цей час «... в низці сіл Старобільського району, в колгоспах і комунах споживають дохлу худобу. Колгоспниці, зібравшись юрбою, силоміць розбивали замки і відбирали корів» [7].

Уже у 1934 р. було прийнято документ, за яким затверджено список районів Іванівської області, з яких сільське населення переселялося у райони України, які найбільше постраждали від Голодомору. Зокрема, переселялося сільське населення на територію Луганської області у такі райони: Біловодський – 600 сімей, Білолуцький – 500, Старобільський – 150, Марківський – 390, Сватівський – 150, Новопокровський – 600. Всього у Донецьку область (до неї входила на той час територія сучасної Луганської області), було заплановано переселити 3500 сімей [3].

З метою показати масштаб страхіть Голодомору на Старобільщині наводимо декілька архівних документів, які є документальним підтвердженням всього, що відбувалося у ті роки.

Звернення секретаря Марківського райкому партії Баришева до генерального секретаря ЦК КП(б)У Станіслава Косіора в зв'язку із затоваренням українським хлібом елеваторів на території РСФСР:

«Таємно
1931 рік
Генеральному секретарю ЦК КП(б)У
т. Косіору

Уважаемый тов. Косиор, Марковская парторганизация Луганщины приняла на себя величайшую ответственность в разрешении поставленных задач партией в области реконструкции сельского хозяйства и отсюда разрешение зерновой проблемы. В 1929 г. по нашему району валовой сбор сельскохозяйственных продуктов выражался в 2250000 пудов. В 1929 г. дали стране товарных излишков 535000 пуд., а в 1930 г. валовой сбор сельскохозяйственных продуктов в районе выражается в 3500000 пуд. В этом же году (в) хлебозаготовительную кампанию даем государству 1170000 пуд. товарного хлеба, т. е. на 109 % чем в прошлом году. Но я хочу сказать не это, сейчас темп выполнения хлебозаготовок по району прямо таки нужно их расценивать оппортунистически, несомненно форсирование темпов хлебозаготовок зависит от того, как поставлена массовая работа, как проводим нажим на кулака и т. д. Но также очень много мешает выполнение хлебозаго-

товок и такие безобразия, о которых я хочу вам доложить: станционные ссыпункты Кантемировка и Зориновка на территории Ц.Ч.О. по несколько дней не принимают хлеб, давая официальные распоряжения нашим заготовителям телеграфом, чтобы прекратить вывоз хлеба на ссыпункты на 3-4 дня, имели место случаи, когда нами отправленный обоз с хлебом возвращался обратно в село, ссыпункт не принимал. Лично я ездил 2 раза на элеватор станции Кантемировка выяснить положение.

Заведующий элеватором заявил, что на ссыпункте 1500 тонн экспортного хлеба лежит в течении нескольких дней и не отгружается, несмотря на то, что имеет ряд категорических телеграмм «молния» грузить экспорт хлеба в Кининзберг и т. д. Нами внутри района через глубинные пункты заготовлено 100000 пуд. хлеба, исчерпаны все складские помещения, внутри положение катастрофическое, о чем считаю необходимым доложить Вам. Эти безобразия не единичные, а повторяются и дальше. Однако это положение не дает нам права объяснять медленный темп хлебозаготовок объективной причиной. Зная, что Партия не приспособляется к объективным условиям, а умеет на них влиять, их изменять, находить наиболее выгодную для себя комбинацию объективных условий.

С коммунистическим приветом
Секретарь Марковского райпарткома (Барышев).

Оригінал. Машинопис.

Доповідна уповноваженого з хлібозаготівель по Новопокровському району Волевача секретареві Донецького обкому КП(б)У Вайнову про голод [4]. Зміст цієї доповідної наводимо повністю:

Копія

«22 лютого 1933 року

СОВ.СЕКРЕТНО.

СЕКРЕТАРЮ ДОНЕЦЬКОГО ОБКОМА т. ВАЙНОВУ.

После разговора с Вами о сообщении пред. колхоза «Червоний Хлебороб» – Шапарского сельсовета, Ново-Псковского района) пред. колхоза сообщил, что у них в селе умирает ежедневно от голода 5-8 человек, я выехал в с.с. Лизино Шапарское.

По с. Лизино – колхоз «Карла Маркса», мною установлено нижеследующее:

1. В с. Лизино дворов 339, из них в колхозе 230 дворов и индивидуальных – 109 дворов. Хлебозаготовка выполнена по колхозу на 60,3 %, по индивидуальному сектору – на 75,5 %, всего по селу – на 61,4 %. Засыпано посевного зерна по колхозу – 2 %, по индивидуалам пока ничего не засыпано. На трудодень колхозники получили с общественным питанием 1,1 (не проверено) без общественного питания – 500 грамм.

Село расположено в 18 километрах от райцентра и в 7 км. от Белокуракинской МТС, которой данное сел и обслуживается.

В беседе с пред. сельсовета Боровенским (человек не местный, член партии) и Лизенко (местный, кандидат партии, счетовод сельсовета) установлено, что по «слухам массы» (точное выражение) в селе голодает 18 семейств, из них 17 колхозных семей и 1 индивидуальная.

Ни разу за все время пред. сельсовета, пред. колхоза (он секретарь партгруп., уполномоченный РПК (он же пом. директора МТС) не удосужились персонально проверить «слухов массы» и наоборот, считали, по заявлению пред. сельсовета, что проверка таких явлений вне партийных советских правил. Я лично посетил 8 семейств. Самое жуткое впечатление производит такой случай:

Кондратенко, колхозник, работал не совсем исправно, осенью отлучался в ЦЧО. Семья состоит из 4-х детей в возрасте от 13 до 2 лет, жена. Голо-

дать начал еще в декабре. Несколько дней назад, во время сильных морозов замерз при таких обстоятельствах: ночью отправился с топором на скотомогильник, отрубил конскую ногу и нес. Вначале бросил конскую ногу, потом топор и наконец, в нескольких шагах от брошенного – замерз сам. Жены дома мы не застали. В халупе находилось 4 детей, под палатами, кости от падали и невероятная вонь (гниль), не позволяющая ни одной минуты пробыть в квартире (тянет на рвоту).

Случай с употреблением дохлятины отмечен и в семье колхозника Коваленко Демьяна. При посещении этой семьи установлено: старший сын болел, младший провеивал кукурузную ботву, мелко изрезанную, для пищи.

При посещении семьи колхозника (середняка Ляшко Михаила, по заявлению сельских властей – активен, на месте установил – мастеровой, изготовлял балалайки – столяр. Сам лет 45, опух и охлял, на работу не выходит. Жена и четверо детей – истощены. Питаются «цирицей» (смесь травы типа конопли с буряком – получают хлебцы – сам видел). Бурака уже нет.

В таком же приблизительно состоянии сильного истощения застал семьи колхозников Коваленко Ивана Петровича, активного колхозника, конюха (отец его Никита Иванович – опух), Коваленко Андрея Федоровича (старик 73 года, опух, сын истощен, невестка тоже), Лизенко Марка Онуфриевича, Хмиленко Тимофея Михайловича и Тараненко Савелия – колхозники, допускали прогулы, семьи сильно истощены, особенно тяжелое впечатление производят маленькие дети (2-3 г.) – почти нет роста.

Эта категория людей относится по всем внешним признакам – к бедняцкой и почти не имела огородов.

Установил, что пред. колхоза (он же Секретарь партгруппы) держится, по заявлению Уполномоченного РПК т. Толмачева – «производственного принципа» – не помогать, но даже истощенным не давать работы.

Хмиленко и Тараненко только два дня поставлены к овцам, где ежедневно выдают отходы для работающих.

Предложил: Обследовать все семьи, устроить на работу, выдать отходов и бураков, вызвать фельдшера, усилить борьбу за засыпку семян, у тех у кого есть (работа в бригадах отсутствует) и перенести вопрос на Бюро РПК, в частности, в отношении «принципиальной» политики сельских «вождей».

П. с. Шапарское, в 22 км. от районного центра, в 7 км. от Белокуранской МТС (обслуживается этой МТС), телефона нет.

Уполномоченный РПК т. Кононенко (он же пом. директора МТС, за все время ни разу не был). Был нач. Политотдела МТС Мажаровский (по заявлению секретаря РПК Повстяного), на перевыборах Бюро ячейки.

Село выполнило хлебозаготовку на 73,8 %, из них по колхозу на 81,1 %, по единоличникам – на 25,1 %. Всего дворов в селе 290, из них единоличников – 40 дворов.

Засыпано семян по колхозу 0%, по индивидуалам – ничего. Колхозники получили на трудодень с общественным питанием – неизвестно, без общественного питания – 500 грамм. Председатель совета в данном селе – человек новый, демобилизованный красноармеец 47 Погранотряда (Средняя Азия), прибыл только 10 февраля 1933 г., заявил, что когда он приехал, его семья умерла с голоду, он променял военное обмундирование в с. Закотном на бураки.

По его заявлению (список у него на руках) умерло от голода в январе 11 человек и в феврале 37 чел. Главным образом – старики и дети (средних возрастов мало 5-6 человек).

В данное время поселок Ермоловка, Шапарского сельсовета, лежит опухший, по его заявлению – поголовно.

Среди умерших – есть дети красноармейцев (Киященко).

Лично проверил пять семей:

1. Доленко Афанасий Яковлевич – ударник, колхозник, семья истощена, сам еле двигается, пища – щирца.

2. Хрипун Артемий Моисеевич, колхозник, работал с прогулами, сам умер от голода, семья сильно истощена.

3. 4 и 5 – Кризский К.П., Кризский М.К. и Кризский Яков Емельянович – колхозники – та же картина, за исключением, что в одной хате застал покойника (3-й день не хоронен).

По заявлению пред. сельсовета – когда он принял дела (а это было 4 дня назад), было не похоронено 7 трупов, сейчас есть 3-4 трупа по несколько дней.

Но самое ужасное заключается в том, что мне рассказали и что я проверил сам.

За день до моего приезда, т. е. 19.11 – гр. с. Шапарское с. Еременково – Хрипун Домаха Панасевна, муж которой умер месяц тому назад от голода, колхозница, сама в состоянии полного истощения, двигаться не может, вместе со своей дочерью Улитой Михайловной – 14 лет (с этой дочерью я беседовал лично в сельсовете), по заявлению Улиты, 7-8 лет, дорезали умирающую племянницу Маньку Сидоровну Хрипун. Причем лично мне Улита заявила, что Манька умерла, лежала три дня, заявили в сельсовет о смерти, но не похоронили. Тогда мать предложила вырезать и сварить внутренности девочки.

Председатель сельсовета получил об этом сообщение от соседки, которая собиралась обмывать умирающую. Когда соседка прибыла в хату, то увидела, что Домаха Хрипун в крови (рукава и сарафан), поставила на плиту в чугуне внутренности девочки, остатки тела загорнула и положила на печь. Такую картину застал и Пред. сельсовета, где он для охраны посадил исполнителя.

Председатель сельсовета задержал девочку Улиту Михайловну, с которой разговаривал, мать, по заявлению пред. сельсовета, двигаться не может, лежит. Что девочка дорезана, свидетельствует обилие крови. Пред. сельсовета сообщил об этом надзирателю милиции в с. Алексеевку. Мне пришлось быть первому из представителей, приехавших в это село после случая и лишь по возвращении в с. Лизино в 4-х верстах, я встретил уполномоченного розыска.

Я немедленно предложил выехать на место (по телефону из с. Лизино) лично начальнику Милиции. Начальник ГПУ в разезде, между прочим был 19.11 в с. Лизино, но не доехал до Шапарского из-за снежных заносов) – врачу, теперь выехал уже и нач. ГПУ.

В колхозе есть 150 центнеров отходов. Я разрешил немедленно развести по домам продовольственную помощь (50 центнеров отходов), из района сегодня обещают выслать тонну пшеничных отходов. Разрешено в Лизино на 3 дня открыть мельницу для переобмолота отходов. Выехал врач. Вопрос будет обсуждаться сегодня на закрытом Бюро РПК (наличный состав). ФА

Обращает на себя внимание информация по району (работа МТС, ГПУ).

Характерно, что в этом селе есть из 106 коров молочная ферма в колхозе и молоко при таких условиях с 5-ти удойных коров передает в кооперацию.

Бывш. пред. сельсовета осужден за расстранивание, бездеятельность на 7 лет, пред. колхоза – на год принудительных работ (нужно, по моему обоим расстрелять да и дальше посмотреть).

Вот пока все. Дополнительно сообщу. Ввиду отсутствия машинок и дефицитности материала – перепечатать не имею возможности. Прошу копию сообщить т. Акулову и Областной прокуратуре.

УПОЛНОМОЧЕННЫЙ ОБКОМА ПО НОВОПСКОВСКОМУ РАЙОНУ (Волевач)

Р. С. По с. Шапарскому большинство мужчин уехало неизвестно куда.

22.11.33 г.»

Верно: Оригинал. Машинопис.

Нажаль факти про вживання у їжу трупів померлих людей у нашому краї були не поодинокі. Про це свідчить і доповідна записка Новопсковського райкому партії Донецькому обкому КП(б)У від 5 квітня 1933 р. та багато інших документів. (Державний архів Донецької обл. – Ф. П. 326. – Оп. 1. – Спр. 130. – Арк. 38.) Всі вони свідчать про незміренну людську трагедію, яку пережив наш народ.

Голодомор, червоний терор, від якого загинули мільйони людей, засудило більшість країн світу. Наведемо слова П. Жильяра, колишнього наставника цесаревича Олексія Миколайовича, які він висловив у своїй книзі з приводу мученицької загибелі царської сім'ї, але вони є влучними до всіх трагічних подій, про які ми говорили: «Я, однак, непременно хочу высказать здесь следующее убеждение: невозможно, чтобы те, о которых я говорил, напрасно претерпели свое мученичество, Я не знаю ни того, когда это будет, ни как это произойдет; но настанет, без сомнения, день, когда озверение потонет в ими самим вызванном потоке крови, и человечество извлечет из воспоминания об их страданиях необходимую силу для нравственного исправления» [5].

Наслідки трагедії Голодомору для всіх нас повинні стати чистилищем, щоб вона більше ніколи не повторилася.

Література

1. **Фельштинский Ю. Г.** Красный террор в годы гражданской войны / Ю. Г. Фельштинский, Г.И. Чернявский. – М. : Терра. – 2004. – 508 с.
2. **Сергійчук В.** Як нас морили голодом. Вид.2-е, доповнене / В. Сергійчук. – К. : Українська Видавнича Спілка, 2003. – 252с.
3. **ЦДАГОУ.** – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 2417. – Арк. 78-80.
4. **ЦДАГОУ.** – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 2489. – Арк. 75-80.
5. **Жильяр П.** Император Николай II и его семья / П. Жильяр. – Малое предприятие НПО «МАДА», 1991. – 228 с.
6. **ЦДАГОУ.** – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 3541. – Арк. 127.
7. **ЦДАГОУ.** – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 5489. – Арк. 1-15.
8. **Мірошниченко І.Е.** Так було. Репресії 30-х років на Старобільщині / І.Е. Мірошниченко. – Луганськ, 1998. – 128 с.
9. **Конквест Р.** Жнива скорботи / Р. Конквест. – К. : Либідь, – 1993. – 102 с.
10. **ЦА ФСБ РФ.** – Ф. 2. – Д. 834. – Л. 1072-1077.
11. **ЦА ФСБ РФ.** – Ф. 2. – Д. 834. – Л. 1072-1077.
12. **ЦА ФСБ РФ.** – Ф. 2. – Д. 834. – Л. 1072-1077, 1077 об., 1078, 1078 об., 179, 1079 об., 1080, 1080 об., 1081, 1081 об., 1082.
13. **РГАСПИ.** – Ф. 17. – Оп. 3. – Д. 868. – Л. 5. П.13/7.
14. **РГАЗ.** – Ф. 8043. – Оп. 11. – Д. 46. – Л. 194. Постановление Совета Труда и Оборонны СССР о семенной ссуде Украине.(20 марта 1932 г.).
15. **РГАСПИ.** – Ф. 17. – Оп. 162. – Д. 12. – Л. 37. П. 55/18., Л.108. П. 29/6.
16. **РГАСПИ.** – Ф. 17. – Оп. 162. – Д. 12. – Л.109. П.44/21., Л.115. П.33/9.
17. **РГАСПИ.** – Ф. 17. – Оп. 162. – Д. 12. – Л. 175. П.61/15., Л.180. П.43.-181. П.43.
18. **РГАСПИ.** – Ф. 17. – Оп. 162. – Д. 13. – Л. 3. П.44/14.
19. **ЦА ФСБ РФ.** – Ф. 2. – Оп. 10. – Д. 528. – Л. 241, 242, 243, 244, 245.
20. **Белебега И.** Украинцы в аду голодоморов / И. Белебега // Персонал. – № 2. – 2005. – С. 11.
21. **Врятована пам'ять.** Голодомор 1932–33 років на Лугащині: свідчення очевидців. – Т. 1 / [Упорядник Ірина Магрицька]. – Луганськ : Промдрук. – 2008. – 464 с.
22. **Папакін Г.** Архівні документи про «чорні дошки» як знаряддя радянського геноциду в Україні в 1932-1933рр./ Г. Папакін // Архіви України. – 2008. – № 3-4 (261). – С. 223.
23. **Аулова Л.А.** Голодомор1932-1933 років в Україні за документами ГДА СБУ: Анотований довідник / Л.А. Аулова, В.В. Лавренюк. – Львів : ЦДВР, НАНУ, Інститут

історії України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського, ГДА СБУ України. – 2010. – 472 с.

24. Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932-1933 років в Україні в документах ГПУ – НКВД / [Упоряд. В. Борисенко, В. Даниленко, С. Колкін та ін.]. – К. : ВД «Стилос». – 2007. – 604 с.

25. Голодомор 1932 – 1933 років на Україні: Документи і матеріали / [Упоряд. Р.Я. Пиріг, Ін-т. Історії України]. – К. : Вид. дім Києво-Могилянська академія, 2007. – 1128 с.

26. ГДА СБ. України. – Ф. 42. – Спр. 9. – Арк. 52-55.

Literatura

1. Fel'shtinskij YU.G. Krasnyj terror v gody grazhdanskoj vojny / YU.G. Fel'shtinskij, G.I. Chernyavskij –M. : Terra. – 2004. – 508 s.

2. Sergijchuk V. Yak nas morili golodom. Vid.2-e, dopovnene / V. Sergijchuk. – К. : Українська Видavnicha Spilka, 2003. – 252 s.

3. CDAGOU. – F. 1. – Op. 1. – Spr. 2417. – Ark. 78-80.

4. CDAGOU. – F. 1. – Op. 1. – Spr. 2489. – Ark. 75-80.

5. ZHil'yar P. Imperator Nikolaj II i ego sem'ya / P. ZHil'yar. Maloe predpriyatje NPO «MADA», 1991. – 228 s.

6. CDAGOU. – F. 1. – Op. 20. – Spr. 3541. – Ark. 127.

7. CDAGOU. – F. 1. – Op. 20. – Spr. 5489. – Ark. 1-15.

8. Miroshnichenko I.E. Tak bulo. Represii 30-h rokov na Starobil'shchini / I.E. Miroshnichenko. – Lugans'k : – 1998. – 128 s.

9. Konkvest R. ZHniva skorboti / R. Konkvest. – К. : Libid', – 1993. – 102 s.

10. CA FSB RF. – F. 2. – D. 834. – L. 1072-1077.

11. CA FSB RF. – F. 2. – D.834. – L. 1072-1077.

12. CA FSB RF. – F. 2. – D. 834. – L. 1072-1077, 1077 ob., 1078, 1078 ob., 179, 1079 ob., 1080, 1080 ob., 1081, 1081 ob., 1082.

13. RGASPI. – F. 17. – Op. 3. – D. 868. – L. 5. P.13/7.

14. RGAEH. – F. 8043. – Op. 11. – D. 46. – L. 194. Postanovlenie Soveta Truda i Oborony SSSR o semennoj ssude Ukraine.(20 marta 1932 g).

15. RGASPI. – F. 17. – Op. 162. – D. 12. – L. 37. P. 55/18., L. 108. P. 29/6.

16. RGASPI. – F. 17. – Op. 162. – D. 12. – L. 109. P.44/21., L. 115. P.33/9.

17. RGASPI. – F. 17. – Op. 162. – D. 12. – L. 175. P.61/15., L. 180. P.43.-181. P.43.

18. RGASPI. – F. 17. – Op. 162. – D. 13. – L. 3. P.44/14.

19. CA FSB RF. – F. 2. – Op. 10. – D. 528. – L. 241, 242, 243, 244, 245.

20. Belebekha I. Ukraincy v adu golodomorov / I. Belebekha // Personal. – № 2. – 2005. – S. 11.

21. Vryatovana pam'jat'. Golodomor 1932-33 rokov na Lugashchini: svidchennya ochevidciv.–T. 1 / [Uporyadnik Irina Magric'ka]. – Lugans'k : Promdruk. – 2008. – 464 s.

22. Papakin G. Arhivni dokumenti pro «chorni doshki» yak znaryaddya radyans'kogo genocidu v Ukraïni v 1932-1933rr./ G. Papakin // Arhivi Ukraïni. – 2008. – № 3 4 (261). – S. 223.

23. Aulova L.L. Golodomor 1932-1933 rokov v Ukraïni za dokumentami GDA SBU: Anotovaniy dovidnik / L.L. Aulova, V.V. Lavrenyuk. – L'viv : CDVR, NANU, Institut istorii Ukraïni, Institut ukraïns'koï arheografii ta dzhereloznavstva im. M. Grushevs'kogo, GDA SBU Ukraïni. – 2010. – 472 s.

24. Rozsekrechena pam'jat': Golodomor 1932-1933 rokov v Ukraïni v dokumentah GPU – NKVD / [Uporyad. V. Borisenko, V. Danilenko, S. Kolkin ta in.]. – К. : VD «Stilos». – 2007. – 604 s.

25. Golodomor 1932-1933 rokov na Ukraïni: Dokumenti i materiali / [Uporyad. R.YA. Pirig, In-t. Istorii Ukraïni]. – К. : Vid. dim Kievo-Mogilyans'ka akademiya, 2007. – 1128 s.

26. GDA SB. Ukraïni. – F. 42. – Spr. 9. – Ark. 52-55.

Вихватенко Н.Т. Последствия Голодомора 1932-1933 годов на Старобельщине

В статье рассматриваются вопросы последствий Голодомора на Старобельщине. Изложена мысль о необходимости расширения часовых рамок исследования Голодомора на Старобельщине до 1928 г., поскольку основой тех трагических событий

служила недалновидная экономическая политика советской власти в то время. Приведенные в работе документы свидетельствуют о том, что во многих районах Украины, в частности на Старобельщине, голод был уже в 1930 г. Показанная роль репрессивных органов, местных органов власти, партийного руководства в событиях на Старобельщине в 1928-1933 гг.

Отмечено, что на сегодня в отечественной науке существует проблема в расширении и дополнении фактологической базы Голодомора. Необходимо продолжить поиск архивных документов по проблемам Голодомора, ведь практически не исследованными остаются эти проблемы на региональном уровне.

Ключевые слова: Голодомор, колхоз, коллективизация, репрессивные органы, Старобельщина, хлебозаготовка.

Vyhvatenko M.T. The consequences of the Holodomor in 1932-1933 in Starobilschini

In 2015 the international community will commemorate the millions who died during the terrible times of the Holodomor of 1932-1933. In a historical dimension 82 years is not a very long period of time. And although in Ukraine a new generation of people who don't know the horrors of famine has already grown, the memory of those events will not fade in centuries. Over the years the importance of research the Holodomor period in Ukraine's history is only growing. Unfortunately, many witnesses of those events departed from life, and documentation base is decreasing with time. There is a problem in extension and additions to the evidence base of the Holodomor. It is necessary to continue the search for archival documents on the Holodomor. These issues remain not explored at the regional level. In our opinion, it is necessary to expand the temporal boundaries of the study of the Holodomor on Starobilsk region, starting it in 1928, because it was ridiculous economic policy of the authorities at that specified time caused those tragic events. During the deployment of the new economic policy in 1928, when there was a poor harvest of grain, a huge grain procurement crisis started. The shortage of grain in January 1928 was 2.6 million tons during the crucial 1929, so in the winter of 1928-1929 a limited allowance of bread was introduced. Since 1929 coercive measures against the peasantry began to be used much wider and stiffer. Official 3,9 % «kulak» farms were not physically able to carry out harvesting grain, so local authorities took the path of terror. In response to these actions, the peasants resisted. Starobelsk could not avoid these events.

Key words: Holodomor farm collectivization, repressive bodies Starobelschina.